

WICEPREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI
Ewa Polkowska

KAP.410.005.01.2016

P/16/024

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/16/024 - Odzyskiwanie utraconych dzieł sztuki
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Departament Administracji Publicznej
Kontrolerzy	Dominik Wrzesień, specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KAP/45/2016 z dnia 11 sierpnia 2016 r. (dowód: akta kontroli str. 1-2)
Jednostka kontrolowana	Ministerstwo Spraw Zagranicznych (zwane dalej MSZ lub Ministerstwem) 00-580 Warszawa, Al. J.Ch. Szucha 23
Kierownik jednostki kontrolowanej	Witold Waszczykowski, Minister Spraw Zagranicznych od 16 listopada 2015 r. ¹ Poprzednio Ministrem Spraw Zagranicznych byli: Radosław Sikorski ² i Grzegorz Schetyna ³ .

Ocena ogólna

II. Ocena kontrolowanej działalności

W ocenie NIK proces odzyskiwania utraconych dóbr kultury został w MSZ zorganizowany w sposób, który zapewniał skuteczną realizację działań dotyczących problematyki restytucyjnej. W latach 2011-2016 (I połowa) MSZ brało udział w odzyskaniu 15 obiektów o wartości 31 355,4 tys. zł. Kontrola nie wykazała, aby przypadki nieodzyskania dóbr kultury wynikały z przyczyn leżących po stronie MSZ. Pozytywnie należy także ocenić, że MSZ pozyskuje lub wspomaga pozyskiwanie dóbr kultury dla innych instytucji publicznych.

MSZ współpracowało z innymi instytucjami, w tym z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego (zwanym dalej: MKiDN), w celu odzyskania utraconych dóbr kultury. Dzięki tej współpracy MSZ pozyskiwało dokumentację niezbędną do doprowadzenia do zwrotu dóbr kultury, a wspólne działania przyczyniły się do odzyskania konkretnych dóbr. Istnieje jednak potrzeba uzgodnienia z MKiDN zasad bieżącej wymiany informacji i koordynacji podejmowanych działań restytucyjnych.

W ocenie NIK środki finansowe przeznaczone w MSZ na odzyskiwanie dóbr kultury były wystarczające, a ich wydatkowanie i rozliczanie było prawidłowe.

W trakcie kontroli stwierdzono nieprawidłowość polegającą na nieaktualizowaniu umieszczonego na stronie MSZ spisu poszukiwanych obiektów, które zostały zagrabione na obecnym terytorium Polski w latach 1939-1945.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Organizacja procesu utraconych dzieł sztuki

Opis stanu faktycznego

Zadania związane z rewindykacją dóbr kultury w okresie objętym kontrolą (2011 – pierwsza połowa 2016 r.) były realizowane w MSZ przez osoby wykonujące

¹ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 listopada 2015 r. o powołaniu w skład Rady Ministrów (M.P. poz. 1091).

² Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 listopada 2007 r. o powołaniu w skład Rady Ministrów (M.P. Nr 87, poz. 947) i postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 listopada 2011 r. o powołaniu w skład Rady Ministrów (M.P. Nr 102, poz. 1027).

³ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 września 2014 r. o powołaniu w skład Rady Ministrów (M.P. poz. 806).

obowiązki na samodzielnych stanowiskach ds. restytucji dóbr kultury (prowadzący Pan Wojciech Kowalski i zastępca Pani Monika Kuhnke, do jego merytorycznej obsługi – łącznie dwa etaty) w Departamencie Prawno – Traktatowym (zwanym dalej: DPT). Samodzielne stanowiska funkcjonują w DPT od 2002 r. (od 1999 r. do 2002 r. ww. dwie osoby zajmujące stanowiska ds. restytucji dóbr kultury pracowały w Sekretariacie Ministra). Do zadań osoby zatrudnionej na samodzielnym stanowisku ds. restytucji dóbr kultury należało:

- koordynowanie polityki i działań restytucyjnych w resorcie spraw zagranicznych oraz w ramach współpracy z instytucjami i organizacjami międzynarodowymi;
- opracowywanie wystąpień i wniosków restytucyjnych wobec innych państw;
- podejmowanie działań zmierzających do odzyskania obiektów objętych wnioskami restytucyjnymi;
- prowadzenie działań informacyjnych i wyjaśniających politykę Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie restytucji dóbr kultury;
- uczestnictwo w konferencjach krajowych i międzynarodowych dotyczących restytucji dóbr kultury;
- współpraca z muzeami, bibliotekami, archiwami, a także przedstawicielstwami dyplomatycznymi państw obcych w Rzeczypospolitej Polskiej oraz polskimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi i urzędami konsularnymi;
- analizowanie aktualnej polityki i praktyki restytucyjnej na świecie.

Do zadań osoby na stanowisku ds. merytorycznej obsługi należą natomiast:

- przygotowywanie dokumentów i materiałów stanowiących podstawę wniosków restytucyjnych oraz niezbędnych do prowadzenia negocjacji w sprawie likwidacji skutków wojny w dziedzinie dóbr kultury;
- przygotowywanie wniosków restytucyjnych, prowadzenie działań zmierzających do odzyskania obiektów objętych wnioskami;
- prowadzenie działań informacyjnych i wyjaśniających politykę polską w zakresie restytucji;
- uczestnictwo w konferencjach krajowych i zagranicznych dotyczących problematyki restytucji;
- prowadzenie korespondencji i utrzymywanie współpracy z kompetentnymi instytucjami głównie muzealnymi, jak również bibliotecznymi i archiwalnymi.

Zatrudniony na samodzielnym stanowisku ds. restytucji dóbr kultury Pan Wojciech Kowalski został w dniu 4 stycznia 2005 r. wyznaczony na funkcję Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw restytucji dóbr kultury⁴. Do zadań pełnomocnika należało reprezentowanie Ministra Spraw Zagranicznych w zakresie restytucji dóbr kultury (§ 2 ust. 1 zarządzenia Ministra Spraw Zagranicznych nr 1 z dnia 4 stycznia 2005 roku w sprawie ustanowienia i zadań Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw restytucji dóbr kultury). Według wyjaśnień Pana Wojciecha Kowalskiego, radcy generalnego w DPT, ustanowienie funkcji

---

⁴ Decyzja nr 1 Ministra Spraw Zagranicznych w sprawie wyznaczenia Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw restytucji dóbr kultury (Dz. Urz. MSZ Nr 1, poz. 11). Funkcja ta została ustanowiona zarządzeniem Ministra Spraw Zagranicznych nr 1 z dnia 4 stycznia 2005 roku w sprawie ustanowienia i zadań Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw restytucji dóbr kultury (Dz. Urz. MSZ Nr 1, poz. 4).

Pełnomocnika wiązało się jedynie z koniecznością zapewnienia równorzędnego statusu dyplomatycznego z partnerami zagranicznymi, a jego zadania były tożsame z zadaniami, jakie wykonywał na Samodzielnym Stanowisku ds. Restytucji Dóbr Kultury. Po likwidacji z dniem 14 kwietnia 2016 r. stanowiska Pełnomocnika do spraw restytucji dóbr kultury⁵, Pan Wojciech Kowalski nadal realizował zadania związane z odzyskiwaniem utraconych dzieł sztuki. Jak wyjaśnił Pan Andrzej Jasionowski: *„Zniesienie stanowiska Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw restytucji dóbr kultury (...) nastąpiło na prośbę Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Decyzja w tej sprawie uzgodniona została w trakcie spotkania - w dniu 4 marca 2016 r. w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów – wicepremiera, Pana Piotra Glińskiego z Ministrem Spraw Zagranicznych, Panem Witoldem Waszczykowskim, w obecności Pani Premier Beaty Szydło”*.

(dowód: akta kontroli str. 3-71, 100-106)

Ustalono, że osoby zatrudnione na samodzielnych stanowiskach ds. restytucji dóbr kultury posiadają przygotowanie niezbędne do zajmowania się problematyką odzyskiwania dóbr kultury. Z ustaleń kontroli wynika również, że Ministerstwo nie posiada specjalistycznego sprzętu służącego do badań dzieł sztuki. Jak wyjaśniła Pani Monika Kuhnke, radca generalny w DPT, jeśli jest taka potrzeba, pracownicy zajmujący się odzyskiwaniem obiektów kultury korzystają z użyczonego im bezpłatnie sprzętu. Nie korzystano również z zewnętrznych usług prawniczych, ze względu na to, że DPT dysponuje odpowiednimi specjalistami.

(dowód: akta kontroli str. 3-20, 73-80, 93-99)

Biorąc powyższe pod uwagę nie stwierdzono, aby zasoby kadrowe, techniczne i organizacyjne nie były wystarczające do prawidłowej realizacji zadań, w szczególności nie stwierdzono, żeby liczba działań restytucyjnych przypadających na jedną osobę (w poszczególnych latach wahała się ona od dziewięciu do 17,5, w tym zakończonych od trzech do 6,5) była zbyt duża i miała wpływ na skuteczność realizacji tych działań.

W MSZ nie ustalono formalnych procedur opisujących organizację procesu odzyskiwania dzieła sztuki. Według wyjaśnień Pana Andrzeja Jasionowskiego, Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej, wynika to z tego, że na proces ten wpływa wiele czynników: miejsce, w jakim się znajduje dzieło sztuki i w czym jest posiadaniu, a także dokumentacja, jaką dysponuje strona polska.

(dowód: akta kontroli str. 3-24)

W MSZ nie opracowano również, samodzielnie lub we współpracy z innymi instytucjami, dokumentu (np. strategii, podręcznika, wytycznych, instrukcji) dotyczącego polityki restytucyjnej w zakresie odpowiadającym właściwości MSZ lub szerszym (jeśli miałby być opracowany z innymi podmiotami). Jak wyjaśnił Dyrektor Generalny Służby Zagranicznej, wynika to *„z ogromnej różnorodności spraw, niedającej podporządkować się jakiegóś jasnej i spójnej klasyfikacji. Nie jest nam znany fakt opracowania takiego materiału przez instytucje zagraniczne”*.

(dowód: akta kontroli str. 100-106)

W zakresie czynności podejmowanych w związku z odzyskiwaniem dóbr kultury Dyrektor Generalny Służby Zagranicznej podał również, że *„Jeśli dany zabytek oferowany jest do sprzedaży aukcyjnej, to pierwszym elementem procesu jest*

⁵ Zarządzenie Ministra Spraw Zagranicznych nr 11 z dnia 14 kwietnia 2016 r. (Dz. Urz. MSZ poz. 14). Pan Wojciech Kowalski został odwołany z funkcji tego samego dnia na mocy decyzji nr 26 Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 14 kwietnia 2016 r. w sprawie odwołania Pełnomocnika Ministra Spraw Zagranicznych do spraw restytucji dóbr kultury.

wstrzymanie aukcji (działania placówki dyplomatycznej czy konsularnej) w oparciu o materiały przesłane z centrali MSZ. W każdym przypadku niezbędne jest potwierdzenie, że znajdujący się poza granicami zabytek jest tym samym, który zaginął na terytorium Polski. Kolejnym krokiem są negocjacje, często poprzedzone rozpoznaniem dotyczącym samego domu aukcyjnego, antykwarium czy osoby sprzedającej. W przypadku instytucji muzealnej czy innej, duże znaczenia ma np. informacja czy pojawiały się tam wcześniej problemy z dziełami sztuki o nieznanym pochodzeniu, które były przedmiotem roszczeń (...). Pan Andrzej Jasionowski wyjaśnił także, że „Zadania polskich placówek konsularnych i dyplomatycznych w zakresie restytucji dóbr kultury nie zostały wyszczególnione w formie pisemnej, jednakże są przez te placówki wykonywane jako element realizacji polskiej polityki zagranicznej. Polskie placówki wielokrotnie uczestniczyły w restytucji dóbr kultury zagrabionych w czasie II wojny światowej, ale same nie prowadzą penetracji rynku sztuki z uwagi na jego charakter oraz ogromną ilość aukcji. Natomiast nawiązują lub utrzymują kontakty z przedstawicielami Polonii, a także miejscowymi kolekcjonerami, konserwatorami dzieł sztuki, pracownikami muzeów. Pozyskiwane za ich pośrednictwem informacje niejednokrotnie przyczyniały się do zwrotu dzieł sztuki. W razie potrzeby, wykonanie konkretnego zadania, na przykład odbycie rozmowy lub pozyskanie dokumentu, czy fotografii, zleca się placówce drogą bezpośredniego kontaktu z osobą, która zwykle zajmuje się takimi, bądź podobnymi sprawami. (...) Akcja zachęcająca do podejmowania tej współpracy prowadzona jest w czasie letnich narad ambasadorów. Na przykład, w ubiegłym roku Wojciech Kowalski pełnił w czasie takiej narady dyżur w miejscu, gdzie odbywały się spotkania uczestników narady”.

(dowód: akta kontroli str. 3-24)

Według wyjaśnień Pana Wojciecha Kowalskiego, radcy generalnego w DPT, w czasie narady ambasadorów w 2015 r. Pan Artur Nowak – Far, Podsekretarz Stanu w MSZ, zachęcał w piśmie z 1 lipca 2015 r. do nawiązywania współpracy z Pełnomocnikiem ds. Restytucji Dóbr Kultury (pismo zawierało m.in. prośbę o informacje na temat każdej pozyskanej informacji o dobrach kultury, które mogły zostać wywiezione z Polski, oraz prośbę o zachowanie dyskrecji w związku z podejmowanymi działaniami).

(dowód: akta kontroli str. 100-106, 192-193)

MSZ uczestniczyło w odzyskaniu następujących dóbr kultury:

- obrazu „Portret Jana III Sobieskiego”, NN (XVII/XVIII w.), odzyskanego z Niemiec, proces odzyskiwania trwał siedem dni, a wartość obiektu wynosi 30,0 tys. zł⁶;
- zespołu archiwaliów (XVI-XX w.), odzyskanego z Czech, proces odzyskiwania trwał 12 miesięcy, a wartość odzyskanego dzieła wynosi 4 063,0 tys. zł⁷;
- obrazu „Orszak” Witolda Wojtkiewicza (XX w.), odzyskanego z USA, proces odzyskiwania trwał dwa miesiące a wartość odzyskanego dzieła wynosi 400,0 tys. zł;
- obraz „Czaty” Józefa Brandta (XIX/XX w.), odzyskany z USA, proces odzyskiwania trwał jeden miesiąc, a wartość odzyskanego dzieła wynosi 80,0 tys. zł;

⁶ Wartość odzyskanych dzieł sztuki dla zbiorów publicznych w poz. 1, 3, 4, 6, 8, 9, 11, 13, jest wartością figurującą w dokumentach muzealnych.

⁷ Według wyjaśnień Pani Moniki Kuhnke, radcy generalnego w DPT, wycena została dokonana przez specjalistów z Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

- obraz „Madonna z Dzieciątkiem” Lucasa Cranacha Starszego (XVI w.), odzyskany ze Szwajcarii, proces odzyskiwania trwał pięć miesięcy, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 19 873,2 tys. zł⁸;
- zespół: 28 grafik i rysunków I. Łopieńskiego, dwóch dawnych widoków Warszawy i albumu z 50 rysunkami A. Schauppé, odzyskany z Austrii, proces odzyskiwania trwał dwa miesiące, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 104,1 tys. zł;
- rzeźba średniowieczna „Madonna z Dzieciątkiem”, odzyskany z Czech, proces odzyskiwania trwał cztery miesiące, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 76,7 tys. zł;
- zespół 42 rysunków i grafik polskich artystów (XVII-XX w. – A. Orłowski, Z. Vogel. J. Kossak, J. Chelmoński, P. Michałowski i inni), odzyskany z Wenezueli, proces odzyskiwania trwał 80 miesięcy, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 454,5 tys. zł;
- obraz „Schody pałacowe” Francesco Guardiego (XVIII w.), odzyskany z Niemiec, proces odzyskiwania trwał 117 miesięcy, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 800,0 tys. zł;
- obraz „Wniebowstąpienie Chrystusa”, NN, odzyskany z USA, proces odzyskiwania trwał 18 miesięcy, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 12,0 tys. zł;
- obraz „Św. Iwo, patron prawników” Jacoba Jordaensa (XVIII w.), odzyskany z Wielkiej Brytanii, proces odzyskiwania trwał 14 miesięcy, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 300,0 tys. zł;
- manuskrypt „Pontyfikał Płocki” (XII w.), odzyskany z Niemiec, proces odzyskiwania trwał jeden miesiąc, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 4 968,3 tys. zł⁹;
- obraz „Pejzaż morze spokojne” Petera Muliera zw. Il Tempesta (XVIII w.), odzyskany z Włoch, proces odzyskiwania trwał dwa miesiące, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 30,0 tys. zł;
- dwanaście kart pergaminowych z kopiarusza z Archiwum Diecezjalnego w Płocku, odzyskane z Niemiec, proces odzyskiwania trwał trzy miesiące, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 3,6 tys. zł;
- dwie kwatery – płaskorzeźby z tryptyku (XVI w.), odzyskany z Austrii, proces odzyskiwania trwał sześć miesięcy, a wartość rynkowa odzyskanego dzieła wynosi 160,0 tys. zł.

W sprawie dóbr kultury wymienionych w poz. 3, 4, 9, 11 działania zmierzające do ich odzyskania równoległe podejmowało również MKiDN.

(dowód: akta kontroli str. 272-283, 548-705, 725-732)

⁸ Jak wyjaśniła Pani Monika Kuhnke, radca generalny w DPT, wartość dzieł w poz. 5, 7, 10, 14, 15, odzyskanych dla zbiorów kościelnych, została określona na podstawie cen osiągniętych na światowych aukcjach za podobne dzieła sztuki (podane na stronie www.artprice.com).

⁹ Według wyjaśnień Pani Moniki Kuhnke, radcy generalnego w DPT, wartość rynkowa określona została przez specjalistów z Bayerische Staatsbibliothek w Monachium, skąd rewindykowano zabytek.

Wszystkie ww. dobra kultury zostały odzyskane bez konieczności ponoszenia ze środków MSZ jakichkolwiek wydatków związanych z wynagrodzeniem dla podmiotów przekazujących dany obiekt¹⁰.

(dowód: akta kontroli str. 84-89)

W przypadkach, kiedy odzyskane dobra kultury nie były odebrane od podmiotów zagranicznych bezpośrednio przez ich właścicieli, MSZ przekazywało odzyskane dobra właścicielom na podstawie protokołów zdawczo – odbiorczych. W jednym przypadku (obraz „Orszak” Witolda Wojtkiewicza) ze względu na niewyjaśniony status prawny obiektu został przekazany jako depozyt MSZ do Muzeum Narodowego w Warszawie. MSZ przekazywał protokolarnie odzyskane dobra właścicielom w terminie od jednego do 21 dni, a jednym przypadku w terminie 94 dni, od dnia ich przejęcia przez MSZ. Jak wyjaśniła Pani Monika Kuhnke, radca generalny w DPT, wynika to ze starań, często oczekiwanych przez drugą stronę, o nadanie przekazaniu możliwie uroczystego charakteru, a najdłuższy przypadek przekazania odzyskanych przedmiotów wynikał z potrzeby przeniesienia takiej uroczystości w związku ze zmianą na stanowisku Ministra Spraw Zagranicznych i trudnością z ustaleniem terminu odpowiadającego również stronie odbierającej dzieło.

(dowód: akta kontroli str. 194-195, 272-283)

W badanym okresie w wyniku podjętych działań nie zostały odzyskane następujące dobra kultury:

- obraz Jana Breughela „Pejzaż leśny”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 9 936,6 tys. zł¹¹;
- obraz Antona Moellera „Sąd Ostateczny - szkic”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu wynosi 198,7 tys. zł;
- obraz „Dyptyk Winderfeldów”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 25 000,0 tys. zł;
- obraz Corneliusa van Poelenburg „Ucieczka do Egiptu”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 16,6 tys. zł;
- obraz Franza A. Pfuhle „Spłoszone konie”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 10,0 tys. zł;
- obraz Daniela Schultza „Ptasie podwórko”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 400,0 tys. zł;
- obraz Hermana Frederika Carl Ten Kate „Van Dyck maluje króla Karola I” znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 500,0 tys. zł;

¹⁰ MSZ pośredniczył, na podstawie porozumienia zawartego z Muzeum Narodowym w Warszawie, w przekazaniu kwoty 39,0 tys. zł, pochodzących od Fundacji Kronenberga przy Citi Handlowy, w związku z odzyskiwaniem zespołu 42 rysunków i grafik polskich artystów.

¹¹ Według wyjaśnień Pani Moniki Kuhnke, radcy generalnego w DPT, wartość obrazów, tablic ołtarzowych i wyrobów rzemiosła artystycznego została szacunkowo określona na podstawie cen osiągniętych za podobne dzieła sztuki na światowych aukcjach, po konsultacji z rzeczoznawcami – historykami sztuki.

- obraz Johana Carla Schultza „Łuk Adriana”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 39,7 tys. zł;
- obraz Adraena van de Velde „Krowa na tle krajobrazu”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 20,0 tys. zł;
- obraz Lukasa Cranacha Starszego „Madonna z Dzieciątkiem zw. Głogowską” znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto we wrześniu 2004 r. Wartość obiektu została oszacowana na 6 624,4 tys. zł;
- obraz Mistrza z papugą „Madonna z dzieciątkiem i papugą na tle krajobrazu”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 10,0 tys. zł;
- obraz Hansa Holbeina Młodszeo „Portret Johanna von Schwarzwalda”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 4 968,3 tys. zł;
- dzieło Hansa Dürera „Dwa skrzydła ołtarzowe z kościoła św. Elżbiety we Wrocławiu”, znajdujące się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 6 000,0 tys. zł;
- kolekcja numizmatyczna z Malborka, licząca ponad 1 400 obiektów ze złota, srebra i innych metali, znajdująca się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r. Wartości kolekcji nie można oszacować ze względu na brak wiedzy, co aktualnie wchodzi w skład kolekcji;
- „Gwizdek szyprów gdańskich” z XV w. Mistrza z Prus Królewskich, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 50,0 tys. zł;
- rękopis Juliusza Słowackiego „Dziennik z podróży na Wschód”, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 1 500,0 tys. zł;
- rękopiśmienny inwentarz nowych zakupów do kolekcji Jakoba Kabruna w Muzeum Miejskim w Gdańsku, znajdujący się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r. Obiekt ma znaczenie jedynie historyczno-dokumentacyjne;
- archiwalia oraz przedmioty z obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau, znajdujące się w Federacji Rosyjskiej, starania o zwrot podjęto w lutym 2013 r;
- obraz Fransa Luyckxa „Portret Władysława IV”, znajdujący się w Austrii, starania o zwrot podjęto w 2014 r. Wartość obiektu została oszacowana na 1 000,0 tys. zł;
- obraz (część środkowa tryptyku) „Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny” znajdujący się w Turkmenistanie, starania o zwrot podjęto w czerwcu 2008 r. Wartość obiektu została oszacowana na 9 000,0 tys. zł;
- obraz (skrzydła tryptyku) „Mater Dolorosa”, znajdujący się w Turkmenistanie, starania o zwrot podjęto w czerwcu 2008 r. Wartość obiektu została oszacowana na 5,0 tys. zł;

- obraz (skrzydło tryptyku) „Ecce Homo”, znajdujący się w Turkmenistanie, starania o zwrot podjęto w czerwcu 2008 r. Wartość obiektu została oszacowana na 5,0 tys. zł;
- obraz „Powrót do domu” Alfreda Wierusza Kowalskiego, pochodzący prawdopodobnie z dawnego Konsulatu Generalnego w Chicago, starania o zwrot podjęto w maju 2011 r. Wartość obiektu została oszacowana na 300,0 tys. zł;
- obraz „Madonna”, znajdujący się w Niemczech, starania o zwrot podjęto w maju 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 5,0 tys. zł;
- obraz „Portret damy” Jana N. Głowackiego, znajdujący się w Niemczech, starania o zwrot podjęto w maju 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 8,3 tys. zł;
- obraz „Scena mitologiczna z Bachusem” wg. Jacoba Jordaensa, znajdujący się w Mołdawii, starania o zwrot podjęto w grudniu 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 664,4 tys. zł;
- obraz „Święty starzec w białym habicie” Petera van Linta, znajdujący się w Mołdawii, starania o zwrot podjęto w grudniu 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 16,6 tys. zł;
- obraz „Niesienie krzyża” Fransa Franckena, znajdujący się w Mołdawii, starania o zwrot podjęto w grudniu 2013 r. Wartość obiektu została oszacowana na 664,4 tys. zł;
- dwie rzeźby (odlewy) pochodzące prawdopodobnie z Warszawy i znajdujące się w USA, starania o zwrot podjęto w grudniu 2013 r. Wartość rzeźb oceniono na 76,5 tys. zł.

(dowód: akta kontroli str. 84-89, 272-283, 313-547, 706-724, 733-753)

Według wyjaśnień Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej, powodem nieodzyskania dóbr kultury są przede wszystkim okoliczności polityczne. Jako typowy przykład podał wnioski złożone wobec Federacji Rosyjskiej. W trakcie kontroli ustalono, że 20 września 2004 r. została przekazana Rządowi Federacji Rosyjskiej nota dyplomaryczna¹² z przygotowanymi przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego wnioskami restytucyjnymi, dotyczącymi 10 obrazów wywiezionych z Polski w związku z II Wojną Światową, a pochodzących z dawnych miejskich zbiorów gdańskich (wymienionych wyżej w punktach 1-8) oraz z Muzeum w Łodzi i Kolegiaty w Głogowie (punkt 9 i 10). Początkowo strona rosyjska uzależniła dalsze rozpatrywanie wniosków od uwzględnienia wymogów formalnych, o czym poinformowała w notach z dnia 10 grudnia 2004 r. i z 30 listopada 2006 r.¹³, w związku z czym wnioski dwukrotnie były uzupełniane¹⁴. Notą z 26 grudnia 2008 r.¹⁵ Rząd Federacji Rosyjskiej poinformował o odmowie zwrotu obrazów, powołując się z kolei na argumenty natury prawnej. W odpowiedzi MSZ przekazał w dniu 11 lutego 2010 r. notę¹⁶ wyjaśniającą i podsumowującą stanowisko Polski w sprawie restytucji ww. dóbr kultury, z powołaniem się na właściwe w sprawie przepisy prawa międzynarodowego i zgromadzone dokumenty. W kolejnych latach

¹² Nr AM-193-2004.

¹³ Nr 15555/n/ZE i nr 13919/n/ZE.

¹⁴ Nr AM 10-197-2006 z 19 września 2006 r. i nr AM 10-110-2007 z dnia 15 listopada 2007 r.

¹⁵ Nr 11191/n/ZED

¹⁶ Nr 52/16/09/10/17489/29 z 11 lutego 2010 r.

MSZ ponawiał noty o wydanie ww. obrazów¹⁷. W nocie z 23 lutego 2014 r.¹⁸ oprócz ponowienia wniosków o zwrot 10 obrazów zwrócił się o zwrot kolejnych siedmiu dzieł sztuki (wymienionych w pkt 11-17), a w nocie z 12 grudnia 2014 r.¹⁹ o przekazanie archiwaliów oraz innych przedmiotów pochodzących z obozu Auschwitz-Birkenau (pozycja 18). Strona rosyjska podtrzymywała jednak swoje poprzednie stanowisko odnośnie braku możliwości zwrotu ww. obiektów²⁰. Ostatnia nota polska dotycząca restytucji dóbr kultury z Federacji Rosyjskiej została przekazana 16 lipca 2015 r.²¹, a rosyjska z dnia 31 grudnia 2015 r.²². Oprócz wymiany not sprawa zwrotu ww. dóbr kultury była również przedmiotem rozmów przedstawicieli Polski i Federacji Rosyjskiej i obrad Polsko-Rosyjskiej Grupy do Spraw Trudnych.

(dowód: akta kontroli str. 313-492, 797-806)

Przyczyny polityczne decydują też o braku możliwości odzyskania dóbr kultury znajdujących się w Turkmenistanie i Mołdawii (pozycje 20-22 i 26-28).

Powodem nieodzyskania pozostałych dóbr jest:

- ustalenie, że dobro kultury zostało legalnie zakupione i wywiezione z Polski (poz. 25),
- brak możliwości zgromadzenia dokumentów potwierdzających jednoznacznie proveniencję obiektów (poz. 19, 23, 29),
- przekazanie sprawy stronie kościelnej, która z inicjatywy DPT, wystąpiła o zwrot obrazu (poz. 24).

Z uwagi na powyższe okoliczności należy stwierdzić, że nie wystąpiły przypadki, gdy nieodzyskanie danego obiektu było spowodowane przyczynami leżącymi po stronie MSZ.

(dowód: akta kontroli str. 272-283, 733-753)

W związku z prowadzonymi sprawami restytucyjnymi w Ministerstwie został sporządzony jeden wniosek restytucyjny. Dotyczyło to sprawy odzyskania obrazu „Pejzaż morze spokojne” Petera Muliera zw. II Tempesta. Wniosek spełniał wymagania określone w art. 65 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²³. MSZ przekazało także stronie rosyjskiej 18 wniosków restytucyjnych, przygotowanych przez MKiDN.

(dowód: akta kontroli str. 313-492, 692-705)

Jak wyjaśnił, Dyrektor Generalny Służby Zagranicznej, o formie wystąpienia o zwrot konkretnego zabytku decydował szereg czynników, ale na pierwszym miejscu znaczenie miała forma prawno-instytucjonalna jego aktualnego posiadacza. Z wyjaśnień wynika, że gdy zabytek przechowywany był w zbiorach państwowych lub nad którymi państwo sprawowało kontrolę, można wystąpić formalnym wnioskiem restytucyjnym. Według wyjaśnień Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej w przypadku, gdy zabytek znajdował się w rękach prywatnych, najczęściej w trakcie sprzedaży za pośrednictwem galerii czy domu aukcyjnego,

¹⁷ Nr DPT SS 1/520/2011 z 7 października 2010 r., nr DW-FR/514/1/12/67979 z 30 kwietnia 2012 r., nr DPT.2973.25.2014 z dnia 24 czerwca 2014 r.

¹⁸ DPT.2973.1.2013.

¹⁹ DPT.2973.45.2014.

²⁰ Nr 6526/n/ZED z dnia 10 kwietnia 2009 r., Nr 160/n z 2 kwietnia 2012 r., nr 281/n z 29 maja 2013 r., nr 773/n z 11 grudnia 2014 r.

²¹ DPT.2973.13.2015.

²² Nr 794/n.

²³ Dz.U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.

wnioski nie były składane. Jako optymalną metodę działania w takim przypadku podał odbycie negocjacji z dysponentem zabytku, zwykle za pośrednictwem wspomnianej galerii lub domu aukcyjnego. Zauważył również, że *„Z naszego doświadczenia wynika, że ten sposób prowadzenia sprawy jest najskuteczniejszy. Przede wszystkim nie generuje kosztów, podczas gdy wystanie oficjalnego wniosku spowodowałoby zaangażowanie przez drugą stronę kancelarii prawniczej, co w konsekwencji doprowadziłoby do procesu sądowego”*. Takie negocjacje doprowadziły do odzyskania obrazu „Portret Jana III Sobieskiego” nieznanego autora, zespołu 42 grafik i rysunków polskich artystów z Austrii, zespołu grafik i rysunków z Wenezueli oraz dwóch kwater (plaskorzeźb z tryptyku), skradzionych z kościoła pw. św. Anny w Bralinie.

(dowód: akta kontroli str. 3-24)

W MSZ aktualny stan problematyki restytucyjnej w skali światowej analizowany był, według wyjaśnień Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej, *„poprzez obserwację bieżących spraw z tego zakresu prowadzonych na arenie międzynarodowej, a także wystąpienia i propozycje przedstawicieli zainteresowanych państw na różnych forach. Uczestnicząc w tych wydarzeniach pozyskuje się informacje do analizy całości problematyki restytucyjnej w skali światowej. Jednocześnie służą one do prezentacji i wyjaśniania polityki Polski w omawianym zakresie. Udział w posiedzeniach instytucji działających pod auspicjami UNESCO oraz udział w specjalistycznych konferencjach pozwala zatem osiągnąć obydwie cele (...). Do działań ściśle informacyjnych i wyjaśniających stanowisko Polski należy natomiast przede wszystkim rozpowszechnianie publikacji za pośrednictwem placówek i bezpośrednio zainteresowanym osobom”*.

(dowód: akta kontroli str. 3-24)

MSZ wydał w okresie objętym kontrolą dwie publikacje dotyczące problematyki restytucji dóbr kultury, zawierające informacje o podstawach prawnych restytucji oraz o odzyskanych i poszukiwanych obiektach: „Zagrabione – odzyskane. Działalność MSZ RP w zakresie restytucji dóbr kultury utraconych przez Polskę w okresie II wojny światowej” (2011 r.) oraz „Looted and restituted. Polish Ministry of Foreign Affairs' efforts to reconstitute Poland's cultural property lost during World War II” (2015 r.).

(dowód: akta kontroli str. 810-943)

Oprócz działań związanych z odzyskiwaniem konkretnych, utraconych dóbr kultury, osoby na samodzielnych stanowiskach ds. restytucji dóbr kultury zajmowały się także m.in.:

- pomocą w pozyskiwaniu nowych nabytków dla instytucji muzealnych, a także bibliotek. W okresie 2011-2016 (I połowa) dzięki tej pomocy udało się pozyskać do polskich zbiorów łącznie 17 obiektów, np. obraz Józefa Brandta „Wóz w drodze na targ” - przekazany do Muzeum Narodowego w Warszawie, „Portret kobiety” Bolesława Jana Czedekowskiego przekazany do Muzeum - Zamku w Łańcucie, oryginalny odpis Traktatu Gdańskiego z roku 1677 - przekazany do Muzeum Pałacu w Wilanowie; archiwum (XIV-XIX w.) rodziny Szembeków – przekazane do Biblioteki Jagiellońskiej,
- pracami w związku z procesem ratyfikacji przez Polskę Konwencji UNIDROIT w sprawie skradzionych i nielegalnie wywiezionych dóbr kultury z 1995 roku (zwanej dalej: Konwencją). Po uzyskaniu od MKiDN opinii w zakresie zasadności podjęcia prac nad ratyfikacją Konwencji w 2014 r. (o co MSZ zwracał się w 2001 i 2004 r.) MSZ podjął działania polegające na uzyskaniu informacji niezbędnych do sporządzenia wniosku o ratyfikację. Według

wyjaśnień Pana Andrzeja Jasionowskiego, według stanu na dzień 20 września 2016 r., były przygotowywane konsultacje międzyresortowe w sprawie,

- monitorowaniem sprawy zbioru obrazów, rysunków i grafik o niejasnej proveniencji zarekwirowanych w Monachium (realizowane przez udział w pracach komisji ds. zbadania tzw. zbioru Gurlitta, w związku z podejrzeniem pochodzenia znalezionych w nim dzieł za pochodzące z grabieży wojennej).

(dowód: akta kontroli str. 3-24, 175-188, 284-312)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następującą nieprawidłowość:

Spis poszukiwanych obiektów, które zostały zagrabione na obecnym terytorium Polski w latach 1939-1945, zamieszczony na stronie internetowej MSZ, nie był aktualizowany od 2003 r., co NIK ocenia jako niezetelne.

Na stronie internetowej MSZ²⁴ zostały umieszczone pliki zawierające, według opisu na stronie, spis poszukiwanych obiektów (malarstwo polskie i obce), które zostały zagrabione na obecnym terytorium Polski w latach 1939-1945. Według wyjaśnień Pani Moniki Kuhnke, radcy generalnego w DPT, dane zamieszczone na ww. stronie pochodzą z drukowanych katalogów strat wojennych, w formie z 2003 r. Pani Monika Kuhnke podała również, że jest już przygotowany wykaz obrazów oparty na II tomie katalogu strat. Ma być on umieszczony na stronie MSZ do końca października 2016 r. wraz z informacjami, które zabytki zostały odzyskane.

(dowód: akta kontroli str. 3-24, 93-99)

Według NIK, brak w MSZ aktualnej, pełnej informacji może utrudnić podejmowanie działań na rzecz poszukiwania i odzyskiwania utraconych dóbr kultury.

Ocena cząstkowa

W ocenie NIK organizacja procesu odzyskiwania utraconych dóbr kultury pozwalała na skuteczną realizację działań MSZ dotyczących problematyki restytucyjnej. Nie stwierdzono, aby przypadki nieodzyskania dóbr kultury wynikały z przyczyn leżących po stronie MSZ. Pozytywnie należy także ocenić, że MSZ pozyskuje lub wspomaga pozyskiwanie dóbr kultury dla innych instytucji publicznych. Negatywnie należy natomiast ocenić brak aktualizacji umieszczonego na stronie MSZ spisu poszukiwanych obiektów, które zostały zagrabione na obecnym terytorium Polski w latach 1939-1945.

2. Zakres i formy współpracy z innymi podmiotami zajmującymi się odzyskiwaniem utraconych dzieł sztuki

Opis stanu
faktycznego

W trakcie kontroli ustalono, że MSZ współpracowało podmiotami, które zajmują się odzyskiwaniem utraconych dzieł sztuki. Według wyjaśnień Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej, ze względu na przydatną bazę dokumentacyjną, kluczowym partnerem jest MKiDN. Prowadzi ono stale rozszerzaną bazę danych dotyczących strat wojennych, częściowo udostępnianą na stronie internetowej oraz publikowaną w formie kolejnych tomów strat wojennych Polski. Zgodnie z udzielonymi wyjaśnieniami, MSZ korzystało przy działaniach restytucyjnych między innymi ze zgromadzonych tam danych. MKiDN opracowało także wnioski restytucyjne, które kierowane były do Federacji Rosyjskiej drogą dyplomatyczną.

(dowód: akta kontroli str. 3-24)

²⁴ http://msz.gov.pl/polityka_zagraniczna/rewindykacja_dobr_kultury/utracone_dziela_sztuki/, (dostęp z dnia 22 września 2016 r.).

Ponadto, w okresie 2011-2016 (I połowa) Ministerstwo współpracowało także z:

- Narodowym Instytutem Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (zwanym dalej: NIMOZ) w odniesieniu do dzieł sztuki, które były przedmiotem kradzieży po 1945 i które pojawiają się za granicą. Jak wyjaśnił Dyrektor Generalny Służby Zagranicznej, sprawdzane jest wówczas ich odnotowanie w prowadzonym w NIMOZ wykazie zabytków skradzionych. Kontrola NIK wykazała, że w okresie objętym kontrolą taka współpraca miała miejsce w dwóch przypadkach: obrazu „Wniebowstąpienie Chrystusa” (nieznanego autora), skradzionego w kościele w Sicinach, oraz dwóch płaskorzeźbionych kwater ołtarza z kościoła w Bralinie;

Jednym z elementów współpracy jest publikacja artykułów Pani Moniki Kuhnke na temat utraconych oraz odzyskanych zabytków, w wydawanym przez NIMOZ czasopiśmie „Cenne, bezcenne/utracone”;

(dowód: akta kontroli str. 3-24, 93-99)

- Policją - współpraca dotyczyła przekazania informacji odnośnie posiadacza miniatury „Portret damy” Jana Nepomucena Głowackiego, w związku próbą jej odzyskania, a także skierowanej w 2013 r. do Komendanta Głównego Policji propozycji rozważenia podjęcia współpracy komórek policji polskiej i bawarskiej odpowiedzialnych za przestępstwa związane z dziełami sztuki (propozycja została złożona w związku z nawiązaniem kontaktu z policją bawarską w związku z działaniami restytucyjnymi podjętymi w związku z próbą odzyskania zabytkowego stolika do gry w karty, zrabowanego w czasie okupacji z Łazienek Królewskich w Warszawie);

(dowód: akta kontroli str. 733-796)

- Homeland Security Investigations (jednostką dochodzeniową przy amerykańskiej, federalnej agencji służb imigracyjno-celnych). Według udzielonych przez Panią Monikę Kuhnke wyjaśnień, współpraca została zainicjowana przez Ambasadę RP w Waszyngtonie i w okresie objętym kontrolą przyczyniła się do powrotu do Polski obrazu „Wniebowstąpienie Chrystusa” (w wyniku zwrócenia się w dniu 4 października 2012 r. przez Ambasadę RP w Waszyngtonie do HSI z wnioskiem o interwencję w sprawie) oraz obrazu „Św. Iwo, patron prawników”;

(dowód: akta kontroli str. 590-617, 548-578)

- włoską Guardia di Finanza (Nucleo di Polizia Tributaria, Gruppo Tutela Patrimonio Archeologico), która dokonała zajęcia obrazu „Pejzaż morze spokojne” Petera Muliera zw. Il Tempesta, wystawionego na aukcji w Mediolanie;

(dowód: akta kontroli str. 692-705)

- innymi podmiotami, dysponującymi zbiorami dokumentacji oraz fotografii, które mogą być przydatne przy prowadzeniu postępowań restytucyjnych. Jak wyjaśnił Dyrektor Generalny Służby Zagranicznej, należą do nich Instytut Sztuki PAN, Narodowe Archiwum Cyfrowe oraz archiwa państwowe.

(dowód: akta kontroli str. 3-24)

Z ustaleń kontroli wynika, że współpraca MSZ z ww. podmiotami nie została sformalizowana, tzn. nie zawierano porozumień o współpracy, planów rocznych lub wieloletnich. Według wyjaśnień Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej,

współpraca z podmiotami zajmującymi się odzyskiwaniem dzieł sztuki odbywa się w trybie roboczym.

(dowód: akta kontroli str. 51-70)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Uwagi dotyczące
badanej działalności

NIK zwraca uwagę, że MSZ i MKiDN nie wypracowały zasad współpracy przy prowadzonych działaniach restytucyjnych, co może niekorzystnie wpływać na przebieg prowadzonych spraw oraz wiarygodność strony polskiej na arenie międzynarodowej.

MSZ i MKiDN nie zawsze informują się na bieżąco o podejmowanych za granicą działaniach w celu odzyskania dóbr kultury. Dyrektor Generalny Służby Zagranicznej podał, że „MSZ posiada wyłączną kompetencję ustawową w zakresie restytucji dóbr kultury znajdujących się za granicą”, oraz że „określona w ten sposób sytuacja formalna nie wiąże się z żadnymi obowiązkami informacyjnymi”. Pan Andrzej Jasionowski wskazał również, że skuteczne odzyskiwanie dóbr kultury jest związane z zachowaniem w tajemnicy informacji o podejmowanych działaniach aż do ich zakończenia. Należy zauważyć, że w złożonych wyjaśnieniach Dyrektor Generalny Służby Zagranicznej pozytywnie ocenił współpracę z MKiDN w sprawach związanych z odzyskiwaniem dóbr kultury, ale z opisanych wyżej przyczyn ocena ta dotyczy tylko udostępniania przez MKiDN, na wniosek przez MSZ informacji, przydatnych w związku z prowadzeniem postępowań restytucyjnych.

(dowód: akta kontroli str. 3-24, 80-83, 100-109)

Brak współpracy przy prowadzonych postępowaniach restytucyjnych skutkowało podejmowaniem przez MSZ i MKiDN niezależnych od siebie działań w sprawach dotyczących odzyskiwania następujących dóbr:

- w sprawie obrazu „Schody pałacowe” Francesco Guardiego MSZ współpracowało z Muzeum Narodowym w Warszawie w związku z bezskutecznym wystąpieniem przez jego dyrektora o zwrot obrazu w 2004 r., a następnie wystąpiło w 2005 r. do Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu o podjęcie kroków o podjęcie działań w sprawie zaboru ww. dzieła²⁵. Natomiast MKiDN²⁶przygotowało w 2010 r. wniosek restytucyjny, który za pośrednictwem Muzeum Narodowego w Warszawie przekazano Gallerii Państwowej w Stuttgarcie, w 2011 r., w odpowiedzi na wystąpienie MKiDN do Pełnomocnika Rządu Republiki Federalnej Niemiec do Spraw Kultury i Mediów, zostało poinformowane, iż wniosek Muzeum Narodowego w Warszawie zostanie uwzględniony w rozmowach dotyczących likwidacji skutków II Wojny Światowej prowadzonych przez ministerstwa spraw zagranicznych obu krajów W maju 2013 r. MKiDN rozpoczęło starania o zwrot obrazu za pośrednictwem niemieckiej kancelarii prawnej;

(dowód: akta kontroli str. 618-636, 807)

²⁵ Śledztwo w sprawie wszczęto postanowieniem z dnia 21 listopada 2005 r. (sygn. akt S 173/05/Zn) i umorzono postanowieniem z dnia 30 lipca 2009 r. w związku z uznaniem się przez Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Federalnej Niemiec (do którego zwrócono się o udzielenie pomocy prawnej) za niekompetentne w sprawie i przekazaniem przez nie sprawy do tamtejszego Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

²⁶ Informacja ze strony internetowej MKiDN: <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/bdquoschody-palacowe--wrocily-do-polski-4551.php> (dostęp z dnia 23 września 2016 r.).

- w sprawie obrazu „Wniebowstąpienie Chrystusa” w związku z uzyskaniem informacji o wystawieniu obrazu do sprzedaży w internecie Ambasada RP w Waszyngtonie, w porozumieniu z MSZ, zgromadziła dokumenty dotyczące pochodzenia obiektu i 4 października 2012 r. wystąpiła do Homeland Security Investigations o podjęcie działań, które doprowadziły do zajęcia obrazu. Natomiast MKiDN²⁷ po uzyskaniu informacji o wystawieniu obrazu do sprzedaży i zgromadzeniu dokumentacji zwróciło się z prośbą o pomoc do Komendy Głównej Policji, w wyniku czego o sprawie ponownie została poinformowana przez Homeland Security Investigations;

(dowód: akta kontroli str. 548-578, 808)

- w sprawie stolika do gry w karty z kolekcji mebli króla Stanisława Augusta Konsul Generalny RP w Monachium w porozumieniu z MSZ, po uzyskaniu informacji o wystawieniu tego obiektu w ofercie domu aukcyjnego, wobec braku reakcji na interwencje w sprawie wycofania przedmiotu z aukcji złożył zawiadomienie do lokalnej policji. Niezależnie od działań Konsula Generalnego RP MKiDN udzieliło pełnomocnictwa do prowadzenia sprawy niemieckiej kancelarii prawnej, o czym Konsul Generalna RP dowiedziała się od przedstawicieli domu aukcyjnego.

(dowód: akta kontroli str. 754-796)

Jak wynika z wyjaśnień Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej, MSZ podjęło próbę nawiązania stałej współpracy restytucyjnej z MKiDN w zakresie zadań obu resortów. W tym celu zorganizowano w MSZ w dniu 1 lutego 2012 r. naradę przedstawicieli MSZ i MKiDN. Mimo dokonania na nim ustaleń co do podejmowanych działań, jak wynika z uzyskanych wyjaśnień, nie przyniosło ono oczekiwanych przez MSZ rezultatów. W tej sytuacji MSZ zaproponowało kolejne spotkanie, ale nie dokonano w jego trakcie żadnych ustaleń.

(dowód: akta kontroli str. 51-70, 100-110, 618-636)

Zdaniem NIK, powyższe okoliczności wskazują na konieczność porozumienia się obu Ministerstw i wypracowania mechanizmów bieżącej współpracy i koordynacji, w celu zwiększenia efektywności i unikania przypadków dublowania się działań podejmowanych dla odzyskania dóbr kultury.

MSZ współpracowało z innymi instytucjami, w celu odzyskania utraconych dóbr kultury. Dzięki współpracy, m.in. z MKiDN, MSZ pozyskiwało dokumentację niezbędną do doprowadzenia do zwrotu dóbr kultury, a wspólne działania przyczyniły się odzyskania konkretnych dóbr. Istnieje jednak potrzeba bieżącej wymiany informacji z MKiDN i koordynacji podejmowanych działań restytucyjnych.

3. Środki finansowe przeznaczane na finansowanie jednostek zajmujących się odzyskiwaniem utraconych dzieł sztuki

W latach 2011-2016 (I połowa) na działalność związaną z realizacją zadań dotyczących odzyskiwania dóbr kultury wydatkowano w MSZ łącznie 1 523,1 tys. zł, z tego 1 315,8 tys. zł (tj. 86,4%) stanowiły wydatki na wynagrodzenia osobowe i pochodne od wynagrodzeń. Pozostałe wydatki (207,3 tys. zł) dotyczyły podróży służbowych, a także:

²⁷ Informacja ze strony internetowej MKiDN: <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/kolejny-obraz-odzyskany-dzieki-dzialaniom-mkidn-4495.php> (dostęp z dnia 23 września 2016 r.).

- dwóch zawartych w okresie objętym kontrolą umów cywilnoprawnych na: przeprowadzenie kwerendy w zasobie Centralnego Archiwum Ewangelickiego w Berlinie w zakresie rekwizycji dzwonów z obszarów Polski po 1945 r. oraz zwrotu osobie niebędącej pracownikiem MSZ kosztów podróży związanej z przeprowadzeniem kwerendy w Archiwum Państwowym i Muzeum Miejskim w Szczecinie (wydatki łącznej wysokości 5,3 tys. zł);
- druku, na podstawie zawartych umów, publikacji: „Zagrabione – odzyskane. Działalność MSZ RP w zakresie restytucji dóbr kultury utraconych przez Polskę w okresie II wojny światowej” (2011 r.) oraz „Looted and restituted. Polish Ministry of Foreign Affairs' efforts to restitute Poland's cultural property lost during World War II” (2015 r.) – w łącznej wysokości 22,1 tys. zł;
- ubezpieczenia transportu z Austrii do Polski odzyskanych płaskorzeźb, skradzionych z kościoła pw. św. Anny w Bralinie, w wysokości 1,4 tys. zł.

(dowód: akta kontroli str. 90-92, 196-271)

Szczegółowe badanie ww. umów oraz dobranych celowo rozliczeń kosztów podróży dotyczące wydatków w łącznej wysokości 42,6 tys. zł (tj. 20,6% pozapłacowych kosztów związanych z odzyskiwaniem dóbr kultury) wykazało, że zostały one poniesione zgodnie z postanowieniami umów, które zawarto w odpowiednim dla nich trybie²⁸ i prawidłowo zaewidencjonowane w księgach rachunkowych.

(dowód: akta kontroli str. 196-271)

W trakcie kontroli nie stwierdzono wystąpienia sytuacji, w których brak środków finansowych utrudnił albo uniemożliwił działania restytucyjne. W związku z powyższym należy uznać, że w okresie objętym kontrolą wydatkowane środki finansowe były wystarczające do realizacji zadań związanych z odzyskiwaniem dóbr kultury.

W latach 2011-2016 (I połowa) wydatki poniesione na odzyskiwanie utraconych dóbr kultury (1 523,1 tys. zł) były niższe niż wartość odzyskanych dzieł (31 355,4 tys. zł²⁹).

(dowód: akta kontroli str. 84-92)

Zadania związane z odzyskiwaniem dóbr kultury nie zostały ujęte jako wyodrębnione działanie w budżecie MSZ w układzie zadaniowym³⁰. Zadania związane z prawnomiędzynarodowymi aspektami rewindykacji dóbr kultury były

²⁸ Przewidzianym w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2015 r. poz. 2164 ze zm.) i w wewnętrznych uregulowaniach MSZ, tj. w zarządzeniu nr 9 Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej z dnia 22 kwietnia 2010 r. w sprawie zasad gospodarowania środkami na podróże służbowe w Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz trybu postępowania przy wydawaniu polecenia podróży służbowej, w zarządzeniu nr 14 Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej z dnia 10 czerwca 2011 r. w sprawie podróży służbowych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych i w placówkach zagranicznych, w zarządzeniu nr 13 Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 23 kwietnia 2010 r. w sprawie umów cywilnoprawnych zawieranych na potrzeby Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz placówek zagranicznych, w zarządzeniu nr 25 Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej z dnia 25 listopada 2010 r. w sprawie wprowadzenia do stosowania regulaminu w sprawie zasad udzielania zamówień publicznych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, w zarządzeniu nr 6 Dyrektora Generalnego Służby Zagranicznej z dnia 8 czerwca 2015 r. w sprawie regulaminu udzielania zamówień publicznych w Ministerstwie Spraw Zagranicznych.

²⁹ Z tego: 1 580,0 tys. to wartość dóbr kultury, w odzyskaniu których brało udział również MKiDN, a 29 775,4 tys. zł to wartość dóbr odzyskanych bez udziału MKiDN.

³⁰ W latach 2011-2015 wydatki związane z restytucją dóbr kultury były przypisane do działania 15.4.1.1. „Upowszechnianie wiedzy o Polsce i realizacja projektów z zakresu dyplomacji publicznej i kulturalnej”, a w roku 2016 do działania 15.1.1.2. „Koordynacja działań administracji rządowej w zakresie polskiej polityki zagranicznej”.

natomiast wymieniane w Rocznych Planach Działania DPT i sprawozdaniach z ich realizacji.

(dowód: akta kontroli str. 90-92, 111-174)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości:

Ocena cząstkowa

W ocenie NIK środki finansowe przeznaczone na zadania związane z odzyskiwaniem dóbr kultury były wystarczające, a ich wydatkowanie i rozliczanie było prawidłowe.

IV. Uwagi i wnioski

Przedstawiając powyższe oceny i uwagi wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³¹, wnosi o zaktualizowanie spisu poszukiwanych obiektów, które zostały zagrabione na obecnym terytorium Polski w latach 1939-1945, publikowanego na stronie internetowej MSZ.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków pokontrolnych oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Warszawa, dnia

2016 r.

*Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli
Ewa Polkowska*

³¹ Dz. U. z 2015 r. poz. 1096, z 2016 r. poz. 677.